

CONSIDERAȚII PRIVIND LOCUL SEMANTICII ÎN SINTAXĂ

*Membbru corespondent al AȘM,
Anatol CIOBANU,
profesor, USM*

THE PLACE OF SEMANTICS IN SYNTAX

The author claims that the semantics penetrates all the aspects of the language especially that of lexics and syntax.

Therefore, during the process of study of the syntax phenomena, it is crucial to focus on onomaseological principle, thus on the material substance, the lexical – semantic content and mentalist aspect and not on the formal one.

The category of grammatical report must not be omitted. On the contrary, as a rule, it is generated by the semantics of the combining elements.

Principala misiune a limbii (naturale) este cea comunicativă, de transmitere a gândurilor și sentimentelor ce îl asaltează pe vorbitor în anumite circumstanțe. Cele menționate se pot realiza numai atunci, când semnele limbii sunt impregnate de substanță materială, de semantică adecvată, fiind, în același timp, ordonate, direcționate de un strict mecanism relațional. În procesul comunicării prevalează totuși aspectul conținutal, gândul pe care dorim să-l transmitem, fără a ocoli firește și aspectul formal, relațional, gramatical. În această ordine de idei, nu putem accepta fără rezerve cunoscutul postulat al lui Ferdinand de Saussure că „*limba este formă și nu substanță... în limbă tonul se bazează pe relații*”. Conform acestei deducții saussuriene, ar reieși că sunt corecte (comunicabile) și enunțuri de tipul *Dunărea se revarsă în Marea Caspică, Zimbrii se plimbă pe străzile Brașovului, Furnica a înghițit o locomotivă* și alte ineptii. Or, individul (oamenii) comunică pentru a transmite niște informații obiective și nu deformată despre lumea ambiantă. Aceasta înseamnă, în primul rând, că e necesar să ne ghidăm de substanță materială, de semantica conținutală, de semnat.

E. Coșeriu sublinia că semantica străbate toate nivelele limbii și că nu avea dreptate L. Hjelmslev, considerând limbajul ca o formă pură, ca un obiect de tip matematic. E. Coșeriu notează: „*Fiecare obiect*

poate fi considerat numai formal, fără nicio aluzie la substanța obiectului, numai din punct de vedere al relațiilor formale”, însă aceste relații, numai formale, nu explică deloc limbajul **unde tocmai substanța, ca substanță, devine semnificativă, devine funcțională** (subl.n. – A.C.). [Eugen Coșeriu. *Lingvistica integrală*. Interviu realizat de Nicolae Saramandu. – București, Ed. FCR, 1996, p. 119].

Aderând la opinia prof. E. Coșeriu, mai adăugăm ca în limba naturală corelația între formă și conținut, între extensional și intensional, între gramatică și semantică constituie *terra principia* în tratarea orișicărui structuri sintactice. Veridicitatea celor relatate *supra* se referă, mai ales, la sintaxă, căci în viziunea acad. E. Coșeriu „*Sintaxa reprezintă secțiunea de bază a lingvisticii descriptive; mai mult, disciplina primară a întregii lingvistici*” (E. Coșeriu. *Lecții de lingvistică generală*, Ed. ARC, Chișinău, 2000, p. 86). Și mai departe maestrul și magul lingvisticii secolului al XX-lea relatează: „*sintaxa se prezintă ca fiind partea centrală a descrierii limbilor*” conform schemei următoare:

↑	Fonetica	↑
	↑	
	Sintaxa	
↓	↓	↓
	Semantica	

Iată și comentariul savantului: „*Structurile propriu-zise ale unui sistem lingvistic și raporturile care le unesc sunt stabilite, în acest „model”, de către sintaxă. „Fonetica”, în schimb – care face parte din morfonemică, integrând și „Morfologia” și „Semantica” (aceasta din urmă integrând și morfologia), „interpretează”, respectiv, structura sintactică „de suprafață” și structura sintactică „de adâncime”, adică stabilește materialul fonic în care este exprimată prima și „referința” extralingvistică a celei de a doua (Idem, ibidem, p. 86-87).*

Dorința unor curente lingvistice din secolul trecut de a abandona semantica, sau de a o împinge pe planul doi, a eșuat, pentru că era împotriva firii unei limbi naturale. În procesul comunicării omul intenționează să transmită gânduri, idei, și nu structuri gramaticale golite de încărcătură logico-semantică. Individul nu generează structuri de dragul corectitudinii lor gramaticale, ci pentru a „acoperi” spațiul comunicativ cu o anumită informație pe care intenționează să o aducă la conlocutorul său. În caz contrar, presupusul dialog nu va fi inteligibil, nu-și va atinge scopul. Semnificativă, în acest sens, a fost poziția profesorului american Noam Chomsky, unul dintre fondatorii curentului generativist. Când a fost

întrebat savantul: *Ce loc trebuie să ocupe semantica în sintaxă?* – a răspuns fără echivoc: „niciun loc”, teza pe care nu o împărtășeau foarte mulți lingviști, mai ales francezi: „*tous les linguistes ne sont pas convaincus de la validité de ses thèses*” (Jean Perrot. *La linguistique*. Onzième édition, –Paris, 1980, p. 58)

Perfectă dreptate, în această ordine de idei, are și profesorul ieșean – Constantin Frâncu, afirmând că structuralismul ortodoxal și generativismul au decăzut, pentru că se interesau „numai de *sistem*, de *langue*, nu și de vorbirea concretă, de tipurile de discurs”, pentru că, în sfârșit, au ajuns „în faza sa de formalizare excesivă, echivalentă cu o dezumanizare a lingvisticii și o tentație de a trece lingvistica în rândul științelor formale, exacte” (C. Frâncu, *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*. Ed. Demiurg, –Iași, 1997, p.153).

Se poate afirma, fără a deforma realitatea, că știința despre limbă se află în prezent în faza post-structuralistă, post-formalistă. Cercetătorii se întorc cu fața spre semantică, spre materia conținutală, spre aspectul pragmatic și semiotic. Cele spuse se referă și la nivelul gramatical (în special, cel sintactic), deoarece, după cum observă prof. R. Budagov, categoria sensului ocupă aici un loc central. Lipsită de această categorie, sintaxa și-ar pierde „sufletul”, transformându-se într-o sumă de „reguli” moarte și convenționale (vezi P. Будагов. *Язык – реальность – язык*. Moscova, 1983, p. 12, *passim*).

Despre corelația activă dintre substanță (conținut) și formă (expresie), dintre categoriile lexicale și cele gramaticale, dintre aspectul mentalist și cel structural au vorbit și au tratat mulți lingviști ruși, printre care și acad. Iurii Stepanov. Cunoscutul savant subliniază că în lingvistica modernă *sintaxa* ocupă un loc central, însă nu se are în vedere sintaxa în accepția tradițională (compartiment ce se opune lexicului, foneticii și morfologiei). E vorba de sintaxa ce se ocupă de limba în mișcare, în situația comunicării, în utilizarea concretă (*langue in exercise, langue en situation*) (Ю. Степанов. *Методы и принципы современной лингвистики*. Ed. „Наука”, –Moscova, 1975, p.31). Așadar, fenomenele de limbă trebuie studiate în context și situație, adică în *constituție* (termen preluat de la Școala pragheză). Numai astfel concepută, sintaxa se va afla întotdeauna în slujba omului, în slujba gândurilor, sentimentelor și forței de comunicare a lui (P. Будаков. *Человек и его язык*. Изд. МГУ, –Moscova, 1974. p. 90).

Vorbind despre semantica în sintaxă, e de relatat că nici un studiu serios al gramaticii (în cazul nostru

al sintaxei) nu va da rezultatele scontate, dacă nu se va lua în considerare așa-zisul „moment logic”. Nici o cercetare gramaticală nu poate subestima logica firească a lucrurilor, a fenomenelor, a momentelor presupozitionale, cunoscute aprioric de individul vorbitor. Prin urmare, nu este vorba de logica formală (aristotelică), ci de una naturală, însoțită de orice om normal, căci ea se află la suprafață, la îndemâna orișicărui individ cu mintea lucidă. Un individ, intrând într-o farmacie, nu va îndrăzni să întrebe, dacă acolo sunt de vânzare *pantofi de damă*, tot așa precum, într-un magazin de legume, nu va cere să i se vândă *cuie* sau *chiroane*! Comportamentul omului e strict condiționat, dirijat de *Ratio*, de rațiune, de o logică interioară, „invizibilă”, dar care dirijează conduita și reacțiile omului, după circumstanță. Clasicul literaturii române *Al. Vlahuță* (1858-1919) a lăsat o serie de sfaturi tinerilor privind arta scrisului. Iată unul care ne interesează în mod direct pentru a confirma teza despre „momentul logic” în studiul sintaxei. Autorul romanului autobiografic „Dan” notează: „E de prisos să-mi spui cum e îmbrăcat un om care plânge la patul unui copil bolnav. Mă pot dispensa chiar și de figura lui – detalii pe care mi-ar plăcea să le aflu, când omul acesta l-ar face pe fantele în fața unei dulcinee (Apud Gh. Bulgăr. *Scriitorii români despre limbă și stil*. – București, 1957, p.164). Constatăm, deci, câtă rațiune, câtă

Glebus Sainciuc. Acad. Eugen Coșeriu. Seria MĂȘTI

logică naturală se cere de la cel ce vorbește sau scrie, ca să nu fie prolix, superfluu, apăsător, necalculat, răpind, în consecință, timpul ascultătorului sau celui ce lecturează o scriere.

Revenind la lingviști, menționăm că unul din reprezentanții Școlii lingvistice din Казан, prof. Vasiliu Bogorodițki (1857-1941) nota: „prin „momentul logic” în sintaxă trebuie să înțelegem nu știința logicii formale, ci logica naturală a conștiinței noastre, pe care urmează să o delimităm net de prima” (V. Bogorodițki. *Общий курс русской грамматики*. Ediția 5, – Moscova-Leningrad, 1935, p.204).

Anume logica naturală, *ratio naturae*, îl ajută pe individ să selecteze cuvântul potrivit la locul potrivit, căci, după cum se știe, un lexem „cheamă” un alt lexem compatibil cu el. Pentru un *nomen agentis* ca *porumbel* sunt compatibile (și logice) acțiunile ca *a zbură*, *a ciuguli*, *a merge*, *a cânta*, *a bea* (apă), *a se așeza* (pe creangă) și altele similare, excluse fiind, ca incompatibile, verbele *a studia*, *a ara*, *a săpa*, *a se pocăi*, *a se împărtăși*, *a împinge* (carul), *a rostogoli* (un bolovan) etc. Un copil de vârsta preșcolară va respinge, ca nelogice și acomunicative, enunțurile de tipul *pisica urlă* (în loc de miaună), *calul latră* (în loc de nechează), *capra muge* (în loc de zbiară). Reacția negativă a copilului e dictată de rațiunea lui, de cunoștințele pe care le-a acumulat deja cu privire la lumea animală.

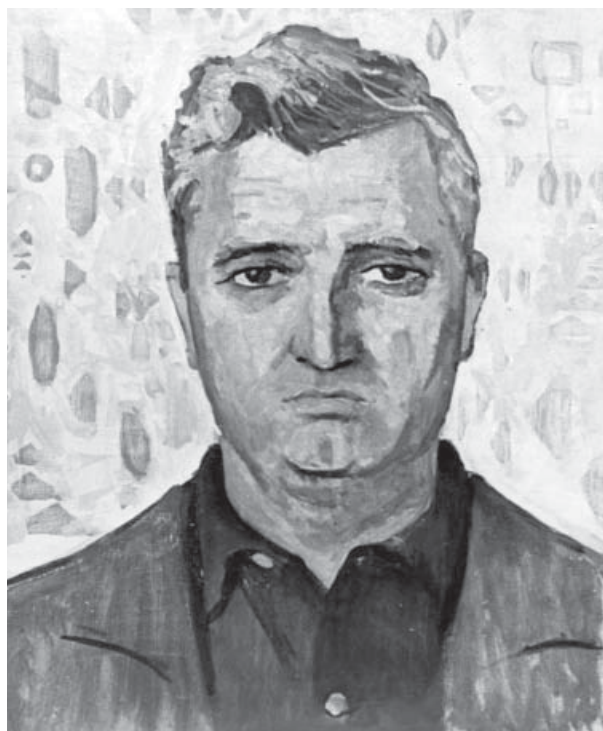
Semantica și „momentul logic” în procesul analizei unor structuri sintactice contribuie la dezvăluirea justă a raporturilor logico-semantice și gramaticale ce se pot stabili între unele părți de propoziție ca formanți identici, la prima vedere. Să urmărim cele afirmate în următoarele enunțuri: (1) *Vine cu sora* (raport asociativ), (2) *Vine cu trenul* (raport instrumental), (3) *Vine cu iarna* (raport temporal), (4) *Vine cu bucurie* (raport modal), (5) *Vine cu frică* (raport concesiv), (6) *Vine cu interes* (raport cauzal) etc. Nu este greu de observat că din punct de vedere structural toate propozițiile enumerate sunt identice, conformându-se formelor distributive: V + Prep. (cu) + N (acc.). Și totuși, aceste formule distributive au generat diferite raporturi logico-gramaticale. De ce? Pentru că, în fiecare exemplu, ocurența dreaptă este reprezentată de diverse substantive: *sora* (1), *trenul* (2), *iarna* (3), *bucurie* (4), *frică* (5) și *interes* (6). Anume aceste substantive, fiecare cu semantica lui, influențează asupra verbului din ocurența dreaptă, generând, în ultimă instanță, un amalgam, care se manifestă printr-o gamă de raporturi (vezi *Supra*). În cazul de față suntem martorii unui interesant proces de

influență directă a *Numelui* asupra *Verbului*. În binomul V+N anume elementului al doilea (N) îi revine o importanță decisivă în stabilirea unor raporturi logico-gramaticale și funcționale. Cele expuse mai sus sunt recunoscute de mulți lingviști funcționaliști, printre care și **Galina Zolotova**: „*Specificul fiecărei îmbinări, fiecărui cuplu bimembru e determinat de calitățile și însușirile fiecărui dintre elementele cuplului*” (vezi Г. А. Золотова. *Очерки функционального синтаксиса*. – Moscova, 1973, p. 32)

E de remarcat faptul că în binomul V + N deseori își poate manifesta „supremația” verbul ca fiind „rege” al propoziției. Primul element al binomului nu numai că regentează pe cel de-al doilea, dar și determină, uneori, chiar și conținutul lui lexical. Verbul e în stare „a chema”, a determina natura lexico-semantică a elementului nominal din ocurența dreaptă. Dacă rostim, de exemplu, verbul *a înhăma*, ne dăm seama că el va „cere” doar substantivele *calul*, *măgarul*, *catârul*, *câinele* (în regiunile nordice: *eschimoșii înhăma câinii la sănii*). Mai restrictiv în potență combinatorică se dovedește a fi verbul *a înjuga* cu sensul lui primar de „a pune vitele la jug”. Putem *înjuga* un bou, o vacă (mai rar) și atât (sensurile conotative, tip: *a înjuga un popor*, în cazul de față nu intră în calcul). Se întâlnesc și verbe ce regentează mai multe substantive (complemente instrumentale), generate de chiar natura semantică a ocurenței stângi. De exemplu, verbul *a se deplasa* admite o serie de substantive prepoziționale cu funcție de complemente, de tipul *cu trenul*, *cu vaporul*, *cu avionul*, *cu autoturismul*, *cu autocarul*, *cu troleibuzul*, *cu taxi*, *cu căruța*, *cu picioarele* – pe jos (*per pedes apostolorum*). Are perfectă dreptate prof. american Wallase L. Chafe scriind: „... natura verbului determină ce va reprezenta cealaltă parte a propoziției, în special ce substantive vor însoți verbul; în ce raport se vor afla ele cu verbul dat, ce semantică vor eleva” (Уоллес Л. Чейф. *Значение и структура языка*. Пер. с английского. – Moscova „Прогресс”, 1975, p. 115). Firește, savantul citat nu scapă din vizorul său că în binomul V + N și *numele* poate acționa asupra verbului (după cum am menționat *Supra*), imprimându-i semantica proprie. Altfel spus substanța conținutală a unui substantiv reușește să-și lase amprenta asupra verbului în binomul V + N. Tocmai acest lucru îl „obligă” pe profesorul Chafe să spună cu mult rezon: „... în semantica verbului predicativ se face simțită semnificația categorială a numelor care urmează a completa înțelesul verbului. Numele sunt, într-un fel, codificate „în semantica verbului regent” (Idem,

ibidem, p. 116). Să luăm un exemplu din poezia lirică a lui Eminescu: *Vântul tremura-n perdele / Astăzi ca și-n alte dăți / Numai tu de după ele / Vecinic nu te mai arăți*. La o lectură fugară s-ar părea că în propoziția evidențiată *Vântul tremura-n perdele*, substantivul *vântul* este subiect (gramatical), verbul *tremură* este predicat și *în perdele* complement circumstanțial de mod. De fapt o asemenea analiză este rezultatul unei optici deformate, pentru că nu se ține seama de semantică, de logica naturală. Anume aceste elemente ne vor ajuta să înțelegem că nu *vântul tremură*, ci *perdelele tremură* din cauza *vântului*. Deci subiectul gramatical ar fi *perdelele*, iar *vântul* este un complement de agent sau un subiect logic (după cum îl calificau gramaticile tradiționale). Într-un roman de tinerețe, venerabilul prozator și dramaturg Mihail Gh. Cibotaru pune în gura unui personaj următorul enunț: „*Tata era vânător bun și ne hrănea cu pușca aproape anul întreg*”. Apare întrebarea: ce funcție sintactică interpretează substantivul prepozițional *cu pușca*? Oricine (chiar și un elev) ar putea afirma, fără rezerve, că substantivul *pușca* (aici *cu pușca*) este un circumstanțial instrumental (comp. cu pistolul, cu mitraliera, cu automatul „Kalașnikov” etc.). Pentru a scăpa de optica deformată care se creează cu privire la funcția de circumstanțial a substantivului *cu pușca*, trebuie să ne referim la ocurența stângă a lui, verbul *a hrăni*. Sensul denotativ al acestuia nu presupune ca ocurența dreaptă să fie substantivul *cu pușca*. Verbul *a hrăni* „admite” în calitate de instrumental alte substantive de tipul *cu lingura*, *cu furculița*, *cu biberonul* și altele de acest gen. Omul se poate hrăni cu *pâine*, *legume*, *fructe*, *lactate* etc. În cazul nostru „*Tata era vânător bun și ne hrănea cu pușca aproape anul întreg*”, nu este vorba de *pușcă*, ci de *carne*, de *vânat*, pe care tata le dobânda, împușcând *cu arma de vânătoare*. Aici intră în joc și momentul presupozitional, intuit de fiecare individ care își dă bine seama de lumea ambiantă, de raporturile ce se stabilesc între diverse obiecte, fapte, lucruri, fenomene, situații etc. Exemplul analizat este o mostră elocventă care ne convinge de corelația indispensabilă între elementele componente ale binomului V + N, unde **V** îl poate admite sau respinge pe **N**, iar **N**, la rândul său, se asociază sau se îndepărtează de **V**, fiind compatibil sau incompatibil cu el. Și toată această luptă dramatică internă, deseori insensibilă sau chiar neobservată la prima vedere, în cadrul binoamelor V + N și, în general, în enunțuri se explică prin faptul că sintaxa este suprasaturată

de semantică, de materie conținutală, de logică naturală și de elementul mentalist. Cu ajutorul sintaxei individul își exteriorizează gândurile, sentimentele ce-l copleșesc, el *expune* unele fapte, dar și *se expune*. Sintaxa își trage *seva* din vorbirea vie. Iar conlocutorii vor să fie înțeleși, doresc să memoreze informația transmisă. Se știe, de altfel, că *Nihil est in lingua, quod non fuëris prius in oratione* („Nimic nu este în limbă, ceea ce nu ar fi fost, mai întâi, în vorbire”). Așadar, vorbirea primează, iar cei ce o practică transmit informații încărcate de sens, de conținuturi concrete, făcând, concomitent, sintaxă și semantică. În acest sens, prof. Ion Diaconescu scrie că: „*Relația între sintaxă și semantică se bazează pe un fapt de solidaritate, de intercondiționare; sintaxa operează cu unități sintactice marcate, în mod necesar, printr-un sens, iar semantica operează cu unități semice, ale căror semnificație se actualizează numai în contexte, prin angajarea lor în procese combinatorii de natură sintactică*” (Ion Diaconescu. Probleme de sintaxă a limbii române. Construcție și analiză. – București, 1989, p. 100). În articolul nostru am împărtășit și am dezvoltat această idee, arătând cum pot colabora foarte bine și absolut necesar pentru *claritatis causa* 3 domenii: sintaxa, semantica și logica naturală, locul de frunte revenind, totuși, valorilor semnificative.

Glebus Sainciuc. Scriitorul Andrei Lupan. U/p. a. 1968